

6. Мальцева Д.Г. Фразеологические единицы современного немецкого языка в лингвострановедческом аспекте // ИЯШ. - 1984. - №3. - С. 29-35.
7. Подолян І.Е. Відображення українських, німецьких та американських звичаїв і обрядів у вербальних асоціаціях фітонімів // Мовознавство. - 1999. - № 6. - С. 60-67.
8. Райхштейн А.Д. Лингвистика й страноведческий аспект в преподавании иностранного языка // Иностранные языки в школе. - 1982. — № 6. - С.13-19.
9. Сепир З. Положение лингвистики как науки. // Звегинцев В.А. История языкознания XIX - XX веков в очерках и извлечениях. - М., 1960. - 286 с.
10. Lado R. Linguistics Across Cultures. Applied Linguistics for Language Teachers. With a Foreword by Ch. Fries. - The University of Mich. Press, 1957. - 183 p.
11. Rohrich L. Lexikon dersprichwortlichen Redensarten: In 2 Banden. - Freiburg-Basel-Wien. - Verlag Herder KG, 1978.- Bd.1.-623s.-Bd.2-S. 629-1255.

УДК 811.111'373.49

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ "DOUBLE-SPEAK" ТА "EUPHEMISM"

Тронь О.А., Великорода Ю.М., (м. Івано-Франківськ)

A detailed comparative analysis of the notions of "double-speak" and "euphemism" is provided by the authors of the article. The common and different features of euphemisms and double-speak are defined and the pragmatic motives of the double-speak usage are explained.

У сучасній лінгвістичній науці не завжди можна чітко виявити різницю між термінами "double-speak" (або "double-talk") та "евфемізм". Ця стаття є спробою дати чітке розмежування цих понять та виявити їх спільні та відмінні ознаки.

Незважаючи на те що існує декілька праць, у яких детально розглядалась проблема феномену "double-speak" [7; 8; 10], у жодній з них не було дано чіткого його визначення. Крім того, цей феномен не був достатньо досліджений в українській лінгвістиці, через що пропонується свій переклад поняття "double-speak" — "інакомовлення". У нашому дослідженні використано визначення інакомовлення (англ. "double-speak" або "double-talk"), яке наводиться в Оксфордському словнику англійської мови: "словесний вираз призначений для того, щоб бути, або який може бути розтлумачений у більше ніж одному значенні; навмисне двозначна або невизначена мова" [11]. Існує досить багато визначень терміна евфемізм як у вітчизняній, так і у зарубіжній мовознавчій науці; у даній статті використано визначення, запропоноване австралійськими дослідниками К.Алан та К. Баріджем: "... евфемізм вживається як альтернатива до небажаного виразу з метою уникнення можливої втрати репутації (loss of face): або власної, або, через образ, репутації адресата, або якоїсь третьої сторони" [5, 221], оскільки саме в цьому тлумаченні розкриваються прагматичні мотиви вживання евфемізмів.

У деяких випадках виявити чітку межу між евфемізмом та інакомовленням є досить проблематично. Як евфемізми, так і інакомовлення вживаються для заміни прямого найменування певних аспектів реальності. Проте у свідомості переважної більшості мовців евфемізм затвердився як позитивне явище, як м'якший, менш прямий мовний зворот, мотивацією вживання якого є уникнення образи та заміна різкого чи грубого вислову і який "... зазвичай вважається ознакою ввічливості та хороших манер" [7, 3]. Що ж стосується інакомовлення, то воно є мовою, яка робить так; щоб погане здавалось добрим, негативне - позитивним, неприємне - привабливим чи принаймні терпимим. Інакомовлення є мовою, що уникає або ухиляється від відповідальності, мовою, яка протирічить своєму справжньому чи тому, яке мається на увазі, значенню, мовою, котра обмежує мислення. Інакомовлення є невідповідністю між словом та його референтом, між основною функцією мови - комунікативною - і тим, що інакомовлення спричиняє - вводить в оману, викривляє, обманує [8,4].

Вживання евфемізмів та інакомовлення диктується певними прагматичними чинниками. Вважаємо найбільш доцільним розглядати різницю між цими двома поняттями з точки зору їх прагматичних функцій. Так, Н. Босчасва виділяє три прагматичні функції щодо контекстуальної евфемії, які застосовано до евфемії загалом: *кооперуюча, превентивна та риторична* [1, 8]. У контексті евфемізми можуть виконувати одну або декілька з вищезазначених функцій.

Як вже зазначалося, мотивацією вживання евфемізмів є уникнення можливої втрати репутації (loss of face): або власної, або адресата, або якоїсь третьої сторони. Інакомовлення має суттєво іншу прагматичну природу. При вживанні інакомовлення мовець не турбується про репутацію адресата чи третьої сторони, а вважає за потрібне зберегти власну репутацію, часто за рахунок неправильного тлумачення своїх намірів адресатом. Крім того, інакомовлення суперечить деяким з прагматичних

функцій евфемізмів, які виділяє Н. Босчаєва. Якщо, на думку Н. Босчаєвої, евфемія відображає прагнення комунікантів до збереження мовленнєвого співробітництва для вирішення нагальних завдань спілкування, виконуючи кооперуючу функцію [1, 8], то інакомовлення, навпаки, прагне порушити мовне співробітництво між комунікантами, зруйнувати порозуміння між адресантом та адресатом. Так, наприклад, при вживанні "*I am expecting* чи "*I am in the family way*" замість "*I am pregnant*", чи "*intimacy*" замість "*sexual intercourse*", як зі сторони адресата, так і зі сторони адресанта, є повне розуміння того, про що йде мова. Коли ж після помилки лікаря, яка призвела до смерті пацієнта, лікар пояснює те, що трапилось, як "*diagnostic misadventure of a high magnitude*", замість того, щоб назвати це принаймні "*medical malpractice*", стикаємось з випадками, коли мовленнєвого співробітництва між мовцями не спостерігається. Пояснюється це тим, що метою інакомовлення є примусити реципієнта думати в тих рамках, які для нього визначає мовець, без прагнення повного порозуміння між ними. Х. Роусон зазначає, що інакомовлення має подвійно небезпечну природу, адже воно не тільки обманює реципієнта, а й допомагає мовцеві будь-що виправдати свої дії [10, 5].

Що стосується превентивної функції евфемії, яка передбачає використання евфемістичних слів та виразів внаслідок древніх реліктових табу, які ще збережені в свідомості людини [1, 8], то при вживанні інакомовлення ця функція також не спостерігається. Вживання інакомовлення не диктується прагненням збереження древніх реліктових табу в свідомості людини, адже одиниці інакомовлення, як правило, не є заміниками слів, що викликають у людини асоціації з поняттями-табу. Хоча в деяких випадках інакомовлення може вживатись для заміни слів, пов'язаних зі смертю, такі випадки мотивуються іншими чинниками, ніж вживання евфемізмів. Так, наприклад, коли мовець з мотивів ввічливості та коректності говорить своєму другові: "*I am sorry your Father passed away*", вживання "*pass away*" замість більш різкого і прямого "*die*" пояснюється небажанням прямого називання поняття, яке ще зберігається у свідомості мовців як реліктове табу. Коли ж у 1982 році в лікарні Міннеаполіса анестезіолог ввів пацієнтці смертельну дозу наркозу під час кесаревого розтину, то смерть матері та її ненародженої дитини лікарнею була названа "*therapeutic misadventure*". Вибір такого виразу диктувався не бажанням уникнути прямого називання поняття, яке зберігається у свідомості людей як табу, і з яким лікарі стикаються досить часто, і, напевне, не міркуваннями етичності чи співчуття до родичів померлої, а спробою не брати на себе відповідальність за власну фатальну помилку [7, 15]. Подібні мотиви пояснюють вживання політиками "*unlawful or arbitrary deprivation of life*" замість "*lolling*" чи "*collateral damage*" на війні замість "*unintentional killing*".

Цікавою є практика самих політиків називати дану мову евфемізмами, адже, за їхніми словами, пряме найменування в таких випадках може образити близьких чи родичів померлого на війні солдата. Проте основною і, напевне, єдиною мотивацією мовця є прагнення уникнути різкої реакції публіки на його дії. Пояснити називання політиками своєї ухильної мови евфемізмами можна тим, що, як вже зазначалося, евфемізм затвердився у свідомості носіїв мови як позитивне явище, яке вживається з мотивів ввічливості. Таким чином, політикам вдається не лише приховати певні аспекти реальності, про які вони бажали б не говорити, а й завуалювати сам феномен їхнього використання інакомовлення, називаючи його евфемізмами.

Третьою функцією евфемізмів, яку виділяє Н. Босчаєва, є риторична, що полягає у намаганні мовця певним чином впливати на ціннісні установки адресата [1, 8]. Ця функція, яка має елевативний характер є найбільш близькою до функцій інакомовлення. Інакомовлення, особливо у сфері соціальних послуг, реклами та інших сферах, також має на меті вплив на ціннісні установки реципієнта інформації. Незважаючи на подібність у даному аспекті, існує також ряд суттєво відмінних рис. Евфемізми у цій функції зберігають свою основну роль, а саме уникнення можливої втрати репутації: або власної, або репутації адресата, або якоїсь третьої сторони. Прикладами таких евфемізмів може бути як вживання "*embrace*" або "*romance*" замість "*sexual intercourse*", так і "*automobile engineer*" замість "*mechanic*", "*customer engineer*" замість "*salesperson*" тощо. У першому випадку риторична функція діє поряд з превентивною, оскільки сфера статевого стосунку належить до мовних табу. У другому випадку вживання нових найменувань професій замість більш звичних, крім елевативного характеру, може також визначатися бажанням справити враження, прикрасити вже відоме слово [9, 29-30].

Слід зазначити, що поштовхом до нового найменування окремих професій та інших груп людей стало явище "політичної коректності", яка спрямована на мовну лояльність та боротьбу з вербальним приниженням [2, 116]. Цей процес став наслідком того, що значна кількість назв професій мала гендерно-прозорий характер. Так, замість лексем з компонентами *man* або *woman* почали вживатись гендерно-нейтральні одиниці: *firefighter* замість *fireman*, *police officer* замість *policeman*, *camera operator* замість *camera man* тощо [3, 167-168].

Згодом процес заміни найменування деяких груп людей на більш прийнятні терміни набув досить широкого використання, почали замінюватись навіть назви, які не мали гендерно-прозорого

характеру. Таким чином, такі терміни, як *"job seekers"* почали використовуватись замість *"the unemployed"*, *"sales advisor"* замість *"shop assistant"*, *"undocumented aliens"* замість *"illegal aliens"* тощо. Використання таких термінів не мотивується спробою уникнення образи когось за гендерною, віковою чи расовою ознакою, а бажанням мовців (здебільшого політиків або громадських діячів) відвернути увагу від небажаних для них соціальних реалій, таких, як безробіття, нелегальна міграція тощо. Отож, у деяких випадках майже неможливо чітко розмежувати евфемізми, які мають елевативний характер, від інакомовлення, котре має на меті ввести мовця в оману чи привернути якомога менше уваги до певних аспектів реальності. Фактично, більш-менш чітку межу можна провести лише знаючи прагматичну мотивацію мовця.

Незважаючи на те що евфемізми та інакомовлення є якісно відмінними одиницями лексики, евфемістична лексика також є джерелом поповнення лексики інакомовлення. Коли евфемізми вживаються з огляду на небажання образити чиїсь почуття або через загально визнане соціальне чи культурне табу, вони не є інакомовленням. Коли ж евфемізм використовується з метою обману чи введення в оману, він стає інакомовленням [7, 2-3]. У випадку зсуву "справжнього" евфемізму в публічну, політичну, військову, комерційну та соціальну сферу, він може спричинити значно більшу шкоду, ніж у сфері сексу, фізіологічних процесів, грошей, захворювань чи природної смерті [6, 3].

Однак евфемізми та інакомовлення мають також деякі спільні риси. Передусім, евфемізми та інакомовлення постійно змінюються. Нові одиниці виникають, з часом починають втрачати свої властивості, і їм на зміну приходять інші одиниці, які згодом також зникають і замінюються новими. Х. Роусон застосовує до евфемізмів закон Грешема та закон послідовності, які дозволяють пояснити причини виникнення та нетривалого періоду існування евфемізмів. Вважаємо, що ці закони можна застосовувати і до інакомовлення. Закон Грешема був запозичений з економіки, а у сфері лінгвістики він полягає в тому, що негативні значення чи асоціації слова витісняють з ужитку позитивні, і, таким чином, слово починає вживатись лише в негативному значенні. Прикладом цього може стати історія слова *"gay"*, яке припинило вживатись у мові в своєму оригінальному значенні "веселий" після того, як набуло значення "гомосексуаліст" [10, 5-6].

Закон Грешема є генератором дії іншого закону - закону мовної послідовності. Застосовуючи цей закон до функціонування евфемізмів, можна стверджувати, що після того як евфемізм стає зіпсованим асоціацією з "поганим" словом, люди будуть остерігатися вживати його [10, 6]. Коли мовці починають уникати вживання певного терміна, виникає необхідність створити новий евфемізм для набуття позитивнішої конотації. Цей процес може продовжуватись і далі, утворюючи ланцюги евфемізмів: *dull - retarded - exceptional - undeveloped - developing - emergent* [4, 149]. Закон мовної послідовності функціонує також у сфері вживання інакомовлення, проте на відміну від евфемії, яка генерує нові синоніми для тих самих понять, інакомовлення постійно змінює поняття, які можуть виступати центрами синонімічної атракції. Інакомовленням синоніми-неологізми виникають для позначення понять, що мають певну актуальність у суспільстві та припиняють виникати після того, як інтерес громадськості до позначуваного аспекту реальності зникає. Однак інколи певна реалія знову стає актуальною, тоді, як правило, для неї придумують новий мовний зворот, оскільки попередній себе скомпрометував своїм колишнім вживанням і не може більше виконувати інакомовленневу функцію. Прикладом може служити вираз *"revenue enhancement"*, який почав використовуватись адміністрацією президента Рейгана у 1981 році замість непопулярного *"tax increase"*. Згодом, коли знову довелось підняти податки, адміністрація президента уже не могла використовувати скомпрометований вираз *"revenue enhancement"*, і тоді було використано нові звороти *"user fees"* або *"receipts proposals"*, які, напевне, будуть замінені іншими під час чергового підняття податків.

Отже, евфемізми та інакомовлення мають ряд спільних та відмінних ознак. Спільними для інакомовлення та евфемізмів є такі особливості:

- 1) непряме називання якогось аспекту реальності;
- 2) турбота про втрату власної репутації (англ. *loss of face*);
- 3) нетривалий період існування та заміна новими мовними зворотами одиниць з втраченими вуалітивними функціями. Відмінними для інакомовлення та евфемізмів є такі ознаки:

- 1) результатом вживання евфемізмів є збереження мовної кооперації, тоді як результатом вживання інакомовлення є порушення мовного порозуміння;
- 2) вживання евфемізму може бути зумовлене турботою про збереження репутації адресата або третьої сторони, тоді як вживання інакомовлення зумовлене тільки турботою про збереження власної репутації;
- 3) мотивацією вживання евфемізмів є переважно сором'язливість, небажання образити чи ввічливість, тоді як вживання інакомовлення мотивується прагненням зняти з себе відповідальність та бажанням відвернути увагу від назначуваного;

- 4) для евфемізмів характерне вживання ланцюжків для позначення одних і тих самих понять (секс, фізіологічні процеси, смерть, захворювання тощо), тоді як одиниці інакомовлення постійно виникають для найменування *нових* понять, які стають актуальними на певних етапах розвитку суспільства; втрата актуальності призводить до припинення притягування інакомовленневих синонімів, тоді як центри атракції евфемічних синонімів-неологізмів здебільшого не змінюються.

Таким чином, незважаючи на те, що евфемізми та інакомовлення мають деякі спільні риси, вони характеризуються відмінними прагматичними особливостями та виконують різні функції у мові. Саме прагматичний потенціал інакомовлення робить його відмінним від евфемізмів. Вживання інакомовлення мотивується бажанням мовця відвернути увагу від аспектів реальності, про які мовець не хоче говорити, свідомим прагненням мовця ввести адресата в оману або уникнути відповідальності. На відміну від евфемізмів, інакомовлення не має превентивної функції та виконує протилежну до кооперуючої функцію: замість збереження мовленнєвого співробітництва інакомовлення його руйнує. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку може бути проблема чіткого розмежування інакомовлення та жаргону (особливо бюрократичного жаргону), більш детальне дослідження центрів синонімічної атракції одиниць інакомовлення, наслідки процесів виникнення нових одиниць інакомовлення на позначення понять, для називання яких у мові вже існують відповідники, а також тривалість функціонування одиниць інакомовлення у мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Босчаева Н.Ц. Контекстуальная эвфемия в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - Л., 1989. - 16 с.
2. Емірсуїнова Г.І. Лексикон сучасного фемінізму: Дис.... канд. филол. наук: 10.02.04. - Запоріжжя, 2003. - 211с.
3. Тхір В.Б. Вплив явища політичної коректності на утворення евфемізмів в американському варіанті англійської мови // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 13. - К., 2004. - С. 166-171.
4. Тхір В.Б. Еволюція евфемістичних субститутів: наслідок дії закону послідовності // Культура народів Причорномор'я. - 2002. - № 32. - С.148-152.
5. Allan K., Burrige K. Euphemism and Dysphemism: language used as shield and weapon. - Oxford: Oxford University Press, 1991. - 263 p.
6. Enright J.D. Fair of speech: the uses of euphemism. - Oxford, New York: Oxford University Press, 1985. - 222 p.
7. Lutz W. Doublespeak. - New York: Harper Perennial, 1990. - 290 p.
8. Lutz W. The New Doublespeak. - New York: HarperCollins Publishers, 1996. - 245 p.
9. Noble V. Speak Softly. Euphemisms and Such. - Sheffield: The Centre for English Cultural Tradition and Language, University of Sheffield, 1982. - 103 p.
10. Rawson H. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. - New York: Crown Publishers Inc., 1995. - 463 p.
11. www.oed.com.

УДК811.111'367.635'37

ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА „NO" У ПЕРВИННОМУ ТА ВТОРИННОМУ ТЕКСТАХ Візнюк О.В. (м. Чернівці)

The negative pronoun No and its Ukrainian equivalent ніякий, ніяка, ніяке are in the focus of the present study. Semantic functions of the pronoun No are defined in English and Ukrainian. Translation means and ways of the pronoun No are specified.

Якщо ми говоримо про „значення лексичної одиниці", то маємо на увазі зміст, який передає цю одиницю. Відповідно, поняття „функція лексичної одиниці" породжує в нашій уяві дію, яку вона виконує, - її призначення. Проте в реченні „значення" та „функція" лексичної одиниці не виступають окремими елементами, а функціонують як єдиний компонент. Об'єднавши ці два компоненти слова, ми отримаємо поняття складної функціональної семантики або семантичної функції. А.В. Бондарко дає таке визначення семантичної функції: „Семантична функція - більш широке поняття, ніж «значення» оскільки воно охоплює не тільки власне значення тих чи інших одиниць, але і мовні змісти, формуванні яких істотну роль відіграють мовна ситуація і фонові знання." [2,49].

No, none, nobody, no one, nothing, neither становлять лексико-граматичну категорію заперечних займенників в англійській граматиці [5, 65], тоді як цій категорії в українській мові відповідають такі займенники: *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки, нікотрий* [4,301]. Наша стаття присвячує